

วิถีสังคมกับประเพณีของชาวพุทธ

รศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทนำ

วิถีสังคมกับประเพณีของชาวพุทธ มีสิ่ง值得我们ให้ความสนใจเพื่อให้รู้ความหมายเบื้องต้นดังนี้
วิถีสังคม หมายถึง ทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ที่สืบสานวัฒนธรรมไทยเข้าไปในวิถีชีวิต
อย่างกลมกลืน การสืบทอดและอนุรักษ์สิ่งที่ปฏิบัติกันมาจนเป็นวิถีชีวิตสังคมในยุคโลกาวิวัตน์หรือภวัตน์
(globalization) จนถึงทศวรรษที่ ๒๑ หากหลายคนยังเข้าใจผิดถึงความเป็นวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรม
ทางสังคม ว่าเป็นเพียงการแต่งกาย คำพูด การไหว้ หรือการกราบเพียงเท่านั้น แต่วิถีชีวิตของสังคมไทย
ได้นำเอาสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมาผสมกลมกลืนความเป็นไทยอย่างเป็นเนื้อเดียวกันเข้าไปในชีวิต รวมทั้ง
กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) สืบสานประเพณีและอนุรักษ์ของดี ๆ ไว้ และพร้อมที่จะ
จะแสดงความเป็นไทยออกมาทุกอริยาบถ และพร้อมที่จะทำในสิ่งที่ดีเหล่านั้นตลอดเวลา ตั้งแต่ในจิตใจ
การกระทำ การแสดงออก และการร่วมกันจัดกิจกรรมสืบสานในเทศกาล ประเพณี พิธีกรรมที่ปรากฏ
ในรอบปีและวันสำคัญต่าง ๆ ว่ามีความหมายและคุณค่าอย่างไร คำว่า “ประเพณี” (Tradition)
คำว่า “พิธีกรรม” หรือคำสอดคล้องกับประเพณีพิธีกรรม เพราะพิธีกรรม ความหมาย คือการปฏิบัติ
สืบทอดกันมา บางอย่างกลายเป็นประเพณีไปก็มี ประเพณี จึงเป็นแบบอย่างที่ยึดมั่น เช่น การทำ
ขวัญนาค การแห่ในพิธีบวช ประเพณีทำบุญตักบาตรถวายสลาก (สลากภัต) ประเพณีแห่เทียนพรรษา
ประเพณีรดน้ำดำหัว ประเพณีจึงแยกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑) จารีตประเพณี หมายถึงประเพณีที่เป็นกฎ ระเบียบ ของสังคมรวมทั้งหลักของศีลธรรม
ของศาสนาด้วย

๒) ขนบประเพณี หมายถึงแบบแผนของสังคมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

๓) ธรรมเนียมประเพณี หมายถึงที่ปฏิบัติกันมาไม่ได้เคร่งครัด ถือว่าเป็นประเพณีธรรมดา

พิธีกรรม^๑ หมายถึงระเบียบแบบแผน, แบบอย่าง, ธรรมเนียม, การกำหนดเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติ
เป็นแนวเดียวกัน พิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นพิธีเพื่อความขลังความศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม เปรียบเหมือน อาหาร

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร:
สิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘๘.

อาหารแต่ละชนิด ย่อมมีวิธีและเครื่องปรุงนั้น ๆ แต่ทุกคนในสังคมก็ย่อมแตกต่างกัน มีแบบแผนเครื่องปรุง และวิธีปรุง ต่างกันไป ต้มยำกุ้ง ก็มีเครื่องปรุงของต้มยำกุ้ง ก๋วยเตี๋ยวก็ย่อมมีเครื่องปรุงของก๋วยเตี๋ยว พิธีกรรมแต่ละพิธีกรรมก็เหมือนกันแต่ละสังคมย่อมมีแบบแผนของตนเอง ที่ปฏิบัติต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพิธีกรรมนั้นได้รับถ่ายทอดมาจากไหน จากใคร ใครเป็นผู้รับ เช่น พิธีสะเดาะเคราะห์ สังคมไทยก็มี สังคมกัมพูชาก็มี แม้ประเทศอินเดียก็มีพิธีกรรมเหล่านี้เหมือนกัน โดยมีการสืบทอดและไหลเลื่อนทางวัฒนธรรม ก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้าง แต่ก็ยังรักษารูปแบบเดิมไว้ พิธีกรรม เกิดจากการปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งเรียกว่า “พิธีกรรม” ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญของศาสนานั้น มาจากพุทธบัญญัติ เช่น พิธีบวช ไม่นิยมเปลี่ยนแปลงแก้ไข หรือถ้าหากคงไว้ก็ไม่ขัดต่อชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบัน ควรจะอนุรักษ์เอาไว้ ส่วนพิธีกรรมอื่น ๆ นอกจากนี้ ก็ควรพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป

ในศาสนาแต่ละศาสนาย่อมมีเครื่องหมายแตกต่างกันไปโดยใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมแทนสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือความหมายอันละเอียดลึกซึ้งโดยผ่านทางพิธีกรรมบ้าง ผ่านงานศิลปกรรมที่แสดงเป็นประติมากรรมบ้างสลักฝาผนังบ้างเมื่อพบสัญลักษณ์เหล่านี้ทำให้เข้าใจทันทีว่านั่นเป็นเรื่องของศาสนา นั้น ๆ เช่น พบธรรมจักรหรือพิธอดกฐินหรือการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ทราบทันทีว่านี่คือสัญลักษณ์ในพุทธศาสนา หรือ พบไม้กางเขนก็เข้าใจทันทีว่านั่นคือเครื่องหมายในศาสนาคริสต์

พิธีกรรมในฐานะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง

พิธีกรรมในฐานะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับศาสนา ซึ่งอาจจะเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นส่วนบุคคล เช่น สวดมนต์หรือพิธีกรรมส่วนรวม เช่น การทำพิธีอุปสมบทและการบูชาในโบสถ์ในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งจะต้องมีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วย พิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ศาสนาอย่างหนึ่งเพราะเป็นกรอบสำหรับถนอมรักษาศาสนธรรมและเป็นเครื่องเสริมศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์^๒ ทำให้เกิดความสัมพันธ์กับความจริงในศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเครื่องหมายแสดงออกของศาสนาที่เห็นชัดเจนที่สุดเป็นรูปธรรมแบ่งออกได้หลายประเภทตามหลักการของศาสนา นั้น ๆ เช่น ด้านประติมากรรมสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม เป็นต้น

พิธีกรรมเป็นทางนำไปสู่การบรรลุสังฆธรรมในแต่ละศาสนา เริ่มจากพิธีกรรมการปฏิญาณตนเป็นศาสนิกชน คือการปฏิญาณตนนับถือศาสดาหรือคำสอนของศาสนานั้น ๆ เช่น พิธีพุทธมาฆะเป็นการประกาศว่าตนขอนับถือพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่เคารพสูงสุดของตน เป็นต้น พิธีกรรมเริ่มตั้งแต่พระศาสดาทรงพระชนม์ชีพเป็นพิธีกรรมรับสมาชิกเข้าสู่สังคม เช่น พิธีการบวช หรือการบรรพชา อุปสมบท ในพระพุทธศาสนาเป็นการประกาศและรับรองการเข้าสู่สังคมสงฆ์ตามเงื่อนไข

^๒ สิวา อนุรักษ์, มรดกคนอีสาน, (อุดรธานี: พิมพ์ที่ หจก. ซีแอนด์เอน, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

และกติกาสังคมนั้น ๆ ทุกศาสนาจะต้องมีพิธีกรรมเป็นของตนเองซึ่งเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามอุดมคติของแต่ละศาสนา พิธีกรรมในฐานะกิจกรรมทางโลกมีความหมายเป็นจุดนัดพบ และเป็นจุดนัดหมาย^{๑)} โดยเฉพาะสำหรับชุมชนหรือในหมู่ชนนั้น ๆ ให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มการใด ๆ กันอย่างจริงจัง เพราะการกระทำที่สำคัญของชุมชนหรือของส่วนรวมก็ต้องมีพิธีกรรมถ้าเกี่ยวกับศาสนาเรียกว่าศาสนพิธี พิธีกรรมมีลักษณะและองค์ประกอบ คือ

ลักษณะของพิธีกรรม

ลักษณะ ได้กล่าวถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วเบื้องต้น จึงแยกลักษณะของพิธีกรรม คือ

๑. เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นจริง เช่น การกราบ การไหว้ การคำนับ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความรู้สึกของผู้กระทำว่า มีความเคารพนับถือ นอบน้อม ยำเกรง เป็นต้น

๒. เน้นเรื่องจิตใจเป็นสำคัญ คือ จุดมุ่งหมายใหญ่เพื่อให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ สาเหตุที่ทำให้เพราะเกิดความเชื่อในอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติที่จะสัมผัสได้โดยทาง หู ตา จมูก ลิ้น กาย สัมผัสได้ สิ่งนั้น ได้แก่ ผีसाง เทวดา อำนาจจิต เป็นต้น

องค์ประกอบพิธีกรรม กล่าวโดยภาพรวมแล้ว แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท

๑. **คัมภีร์หรือหลักเกณฑ์** หมายถึงหลักการปฏิบัติ ของพิธีกรรม มีขั้นตอนอย่างไร เพื่ออะไร

๒. **สถานที่** หมายถึงสถานที่ที่จะประกอบพิธีกรรม ขึ้นอยู่กับว่าจะประกอบพิธีกรรมอะไร

๓. **วัตถุ** หมายถึงเครื่องประกอบการทำพิธีกรรม ต่าง ๆ ที่มีแบบแผนของพิธีกรรมนั้น ๆ

๔. **บุคคล** หมายถึงบุคคลที่ประกอบพิธีกรรมในพิธีกรรมนั้น มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑) **ให้ผู้อื่นประกอบพิธีกรรมให้** เช่น หมอผี พราหมณ์ อาจารย์ ในพิธีกรรมนั้น ๆ

๒) **ประกอบพิธีกรรมด้วยตนเอง** เช่น เชื่อเรื่อง โชค ลาง ฝันร้าย แต่เขาก็มีวิธีแก้ด้วยตนเอง เช่น การบูชาเทียนไปทำบุญ เป็นต้น

พิธีกรรมที่มีในพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติในสังคมไทย

๑. พิธีกรรมที่เป็นของพุทธล้วน ๆ เช่น กฐิน, อุโบสถกรรม

๒. พิธีกรรมแบบผสม หมายถึง พิธีกรรมที่มีในศาสนาและผสมผสานกับพิธีกรรมท้องถิ่นและพิธีกรรมของศาสนาอื่น ๆ เช่น สืบชะตา ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

^{๑)} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

ดังนั้น พิธีกรรมเป็นความเชื่อของคนในสังคม เช่น ความเชื่อ ความฝัน การเกิด การตั้งชื่อ โชคลาง ฤกษ์ยาม^๕ เป็นความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ มีคุณค่าต่อชีวิต ต่อสังคม ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี พิธีกรรม เป็นศูนย์รวมของสังคมและการดำรงชีวิต มีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างความภาคภูมิใจ ความรัก ความผูกพันท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ ได้เห็นได้ชัดเมื่อมีเทศกาลสำคัญทางท้องถิ่นจะมีคนเดินทางกลับภูมิลำเนาของตน เพื่อไปร่วมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และร่วมทำบุญกุศลตามประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา มีวิถีชีวิตร่วมกัน มีความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน เมืองไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมมาช้านาน คนชาติไทยร้อยละ ๙๐ นับถือพระพุทธศาสนาได้นำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของคนไทยเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาตลอด ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย คนชาติไทยกับพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นแทบจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

เมื่อก้าวถึงเทศกาลงานนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ของสังคมไทย มีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย^๕ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ เรื่องการทำบุญเทศกาลต่าง ๆ งานบวชงานแต่งงาน และเรื่องของความตาย เป็นต้น

๒. ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวมเนื่องด้วยเทศกาล ได้แก่ เทศกาลตรุษสงกรานต์ เทศกาลเข้าพรรษา และออกพรรษา ประเพณีสารทไทย เทศกาลลอยกระทง เป็นต้น

เป็นที่น่าเสียดาย ประเพณี บางอย่างของท้องถิ่นกำลังจะถูกกลืน คือ ประเพณี ปอยข้าวสังข์ในล้านนา หรือภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

ปอยข้าวสังข์ คือ งานทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายมีลักษณะงานรื่นเริงอยู่บ้างคือมีมหรสพฉลองได้แก่ ซอพื้นเมืองมาสมโภชในวันแตงดาหรือวันเตรียมถวายทานแก่พระสงฆ์^๖ ประเพณีการทำบุญปอยข้าวสังข์ ตั้งแต่โบราณมีจุดประสงค์เพื่ออุทิศให้แก่คนที่ตาย บิดา มารดา หรือญาติผู้ล่วงลับ คล้ายกับประเพณีบุญแจกข้าวของภาคอีสาน ถูกหลานกลัวว่าวิญญาณจะไม่มีความสุข ผู้ที่ยังอยู่ เช่น

^๕ อานนท์ อาภาภิรม, สังคม วัฒนธรรม ประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๘.

^๕ พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปญโญ, สติต ศิลปะชัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^๖ มณี พยอมยงค์, (ศาสตราจารย์เกียรติคุณ), ประเพณี ๑๒ เดือน ล้านนาไทย, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๘.

สามีหรือภรรยา และลูกหลานพี่น้อง มักจะเชื่อบุญญาณของผู้ตายเข้าสิ่งขอนกระด้างหรือคนทรงเจ้าที่มีอาชีพนี้อยู่เฉพาะ เพื่อไต่ถามถึงความเป็นอยู่หลังจากที่เสียชีวิตแล้ว และถามถึงความต้องการเมื่อทราบว่าบุญญาณต้องการสิ่งใดก็จะจัดส่งไปให้โดยวิธีจัดถวายทาน ทั้งนี้ไม่จำเป็นว่าจะต้องทำบุญอุทิศให้ตรงกับวันตายก็ได้ แต่มักนิยมทำครบรอบปีตายหรือมากกว่า ปอยข้าวสังข์จะจัดที่บ้าน เพราะคนตายสมัยอดีตจะต้องรับนำไปฝัง ไม่นิยมเผาเหมือนในปัจจุบัน และในขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้นไม่มีพิธีทำบุญอุทิศถวายทานให้ผู้ตาย นอกจากพิธีสวดหรือแสดงพระธรรมเทศนา จะจัดพิธีทานที่หลังเมื่อเจ้าภาพพร้อม ถ้าเทียบกับภาคกลาง ก็เช่นเดียวกับทำบุญร้อยวันภาคกลาง ภาคอีสานทำบุญแจกข้าวให้ผู้ตายนั่นเอง **ปอยข้าวสังข์** ส่วนใหญ่นิยมทำบุญเมื่อลูกหลานมีความพร้อมหรือหลังจากการเก็บเกี่ยวประมาณเดือนสามภาคกลาง หรือเดือนห้าภาคเหนือ จนถึงก่อนเข้าพรรษา ปัจจุบันท้องถิ่นล้านนาลูกหลานคนรุ่นใหม่เกือบจะไม่รู้จักคำว่า **“ปอยข้าวสังข์”** รู้จักแต่คำว่าทำบุญร้อยวันหลังจากการตายของญาติ ความหมายเหมือนกันแต่พิธีกรรมต่างกันบ้าง ภาคอีสานยังมีการใช้คำเดิมอยู่ คือบุญแจกข้าว

ในการแต่งดาเครื่องทำบุญปอยข้าวสังข์ ญาติของผู้ตายจะสร้างบ้านเรือนคนล้านนาเรียกว่าเฮือนน้อยจำลองหลังเล็ก ๆ ใส่สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนทุกอย่าง ถ้าคนตายเป็นผู้หญิงจะเพิ่มกระจกหวี แป้ง น้ำหอม เครื่องสำอางอีกด้วย เพื่อประสงคิให้ผู้ตายได้อยู่ได้ใช้ในสัมปรายภพ ชาวบ้านบางหมู่บ้านจะสร้างเรือสำเภาจำลองอีก ๑ ลำ ใส่เครื่องมือจับปลาทุกชนิด เพื่อให้วิญญาณของคนตายได้ใช้เป็นพาหนะข้ามมหาสมุทร คือ โอลงสงสาร และในระหว่างข้ามมหาสมุทรจะได้ใช้เครื่องมือจับปลาเป็นอาหาร

ตัวอย่างพิธีกรรมทำบุญปอยข้าวสังข์

ตานเฮือนน้อย (ปอยข้าวสังข์)

ช่วงเวลา แล้วแต่เจ้าภาพผู้จัดงานจะกำหนดวันดังต่อไปนี้ คือ ทำพิธีหลังจากผู้ตาย ตายไปแล้ว ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือ ๑ ปี โดยจะทำพิธี ๑ วัน ในตอนเช้า หรือก่อนเพล ถ้าหลังเพลไปแล้วคือช่วงบ่าย จะไม่นิยมประกอบพิธีเพราะพระสงฆ์จะไม่รับพระเคนหลังเพล

พิธีกรรม

ตาน หมายถึง การถวายทาน ตานเหื่อนน้อยหรือปอยข้าวสังข์ หมายถึง การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการสร้างบ้านจำลองหลังเล็ก ๆ ไปให้ เป็นความเชื่อของคนไทยภาคเหนือกล่าวว่า คนเมื่อตายไปแล้วอาจจะตกทุกข์ได้ยาก อุดอยากหรือได้รับทุกข์เวทนา ดังนั้น ญาติพี่น้องหรือบิดามารดา จึงได้ทำบุญโดยการตานเหื่อนน้อยไปให้ ถ้าไม่ตาน (ถวายทาน) เหื่อนน้อยก็จะทำบุญอุทิศให้โดยการตานขันข้าว คือ อาหารคาวหวาน ๑ สำรับก็ได้ องค์ประกอบของเหื่อนน้อย ของใช้ทั้งหลายคิดว่า ผู้ล่วงลับ เคยใช้หรือนำไปใช้ เช่น จำเป็น ได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ถ้าทำบุญถึงผู้ชายก็จะมีเครื่องแต่งกายของผู้ชาย ซึ่งตอนที่ผู้ตายมีชีวิตอยู่นั้นเขาชอบสวมใส่ นอกจากนี้ก็มีมุ้ง หมอน เสื้อ ผ้าห่ม รองเท้า และของใช้ที่เกี่ยวกับครอบครัว เช่น ถ้วย จาน ช้อน ขวดน้ำ กาดม่น้ำ กระจดกน้ำ ฯลฯ

วันทำบุญ เจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวนตั้งแต่ ๔ รูป มาที่บ้าน หรือ บางคนก็ไปทำบุญที่วัด เมื่อพร้อมแล้วมีการไหว้พระ สมาทานศีล จากนั้นอาจารย์วัดกล่าวคำโองาสถायเรื่อนหรือเรือสำเภา เมื่อจบแล้วถวาย “ข้าวสังข์” (สังฆทาน) แต่พระสงฆ์ จึงเรียกรวมกันว่า “ปอยข้าวสังข์

การจัดปอยข้าวสังข์ เจ้าภาพจะจัดเตรียมเครื่องปัจจัยไทยทานตามกุศลเจตนาและความเชื่อ ซึ่งนิยมทำเป็นบ้านจำลอง มีเครื่องใช้ครบถ้วนทั้งที่นอนหมอนมุ้งถ้วยชามเสื่อผ้ารองเท้ากระจกเงา หวี และมีเครื่องบริโภค คือข้าว น้ำ มีความเชื่อว่าผู้ล่วงลับจะไปสู่สุคติภพ และขณะเดียวกันเครื่องมือจับสัตว์ก็ใช้ช่วยหากินในระหว่างเดินทางไปด้วย

ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมปฏิบัติมีขั้นตอน ดังนี้

๑. เจ้าภาพอาจจะเชิญแขกและญาติพี่น้องที่คุ้นเคยให้มาร่วมบำเพ็ญกุศลด้วย
๒. ก่อนถึงวันตาน เจ้าภาพอาจจะนิมนต์พระไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างน้อย ๕ วัน
๓. นิมนต์พระท่านเทศน์ธรรม นิพพานสูตร หรือเทศน์มหาวิบากก็ได้
๔. เมื่อถึงวันทำพิธีจะมีอาจารย์(มักนายก) เป็นผู้นำพิธี
๕. เมื่อทำพิธีถวายทานเหื่อนน้อยเสร็จแล้ว ของที่เป็นเครื่องทานทุกชนิดก็ถวายให้แก่พระสงฆ์ที่มาเทศน์ทั้งหมด เมื่อมีการถวายทานเหื่อนน้อยอาจจะจัดให้มีมหรสพตามฐานะของเจ้าภาพก็ได้หรือไม่มีก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควร

พิธีกรรม จะมีการจัดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาธรรมและฟังธรรม เมื่อพระเทศน์จบแล้ว อาจารย์จะทำพิธีชามครวทาน จบแล้วโอกาสเวนทาน โดยเริ่มจากอัญเชิญเทวดา ยอคุณพระรัตนตรัย พรารภเหตุในการร่วมทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลโดยต้องระบุชื่อของบุคคลให้ ถูกต้องชัดเจน จบลงด้วยการอวยพรแก่เจ้าภาพ จากนั้นจึงถวายไทยทานแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนา และให้พรเป็นอันจบพิธี

การทำบุญปอยข้าวสังข์ เจ้าภาพจะจัดหาดนตรีพื้นเมืองมาแสดงในตอนกลางวันหรือคืน และ นิยมจ้างช่างขอมมาแสดงตอนกลางวัน เพื่อต้อนรับชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ เรียกว่า “ปอย” หมายถึง การรื่นเริง

ในกรณีที่นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีที่บ้านนั้น เจ้าภาพก็บอกบุญไปยังญาติพี่น้องและเพื่อน บ้านใกล้เคียงให้มาร่วมทำบุญด้วยนิยมมีมหรสพท้องถิ่น คือมีซอพื้นเมืองมาแสดงเพื่อความบันเทิงแก่ผู้มาร่วมงาน โดยจะจัดขึ้นเพียงวันเดียว โดยแสดงให้เห็นว่าการทำบุญปอยข้าวสังข์มีคุณค่าหลายด้าน

คุณค่าจากการทำบุญปอยข้าวสังข์

๑. เป็นการรวมญาติ ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ คนมักจะมาร่วมประกอบพิธีกรรมลูกหลาน อยู่ที่ไหน ก็มารำลึกถึงกันและกันเพื่อมิให้เหินห่างกัน
๒. สร้างความรัก เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ จากเพื่อนบ้าน เมื่อเพื่อนบ้านมีการทำบุญก็ได้มาช่วยเหลือกัน เป็นการฝึกเบื่องต้นของศีล
๓. เป็นเครื่องนำศรัทธาในพระพุทธศาสนา ที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เมื่อบุคคล เข้าร่วมกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรม ย่อมสงบเยือกเย็น เกิดความซาบซึ้งใจ ใจสบาย ปัญญาย่อมเกิดขึ้น

๔. การแสดงความกตัญญู เป็นโอกาสทุกคนได้สร้างความกตัญญูต่อญาติผู้ล่วงลับ เมื่อมีพิธีกรรมทางศาสนาเกิดขึ้น ประโยชน์จำนวนมากย่อมเกิดแก่ลูกหลานเกิดความสุขใจ ได้ทำความดีตอบแทนแก่ผู้ล่วงลับ

๕. พิธีกรรมเป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมะสำหรับคนหมู่ใหญ่ การรวมคนเป็นหมู่ใหญ่ นอกจากการนัดหมายแล้ว ก็มีพิธีกรรมที่จะดึงคนให้มารวมกันเป็นหมู่ใหญ่ และเป็นโอกาสที่จะสื่อธรรมะแก่คนเหล่านั้นได้

๖. เป็นการรักษาประเพณีที่ติงามของท้องถิ่นและของชาติ ในการนำไปสู่วัฒนธรรมใหม่มักจะหลงลืมที่ไปที่มาของตนเอง พิธีกรรมทำบุญปอยข้าวสังข์ เป็นพิธีหนึ่งที่ทำให้ท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ของตนเองและยังรักษาการสอนที่ติงามของบรรพบุรุษ ของพระพุทธศาสนาไว้ได้ระดับหนึ่ง หรือ หากเป็นศาสนา อื่น ๆ ก็เป็นการแบ่งปันส่วนการกุศลหรือคุณงามความดีของตนให้แก่ผู้อื่นสนใจในการปฏิบัติ

สรุป

ประเพณีวิถีสังคมของชาวพุทธเป็นข้อปฏิบัติที่ชาวพุทธสืบทอดกันมาโดยไม่จำเป็นต้องเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะเป็นแนวที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก่อให้เกิดคุณค่าต่อสังคมถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

เกษม บุญศรี. ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๘.
ไกรศรี นิรมานเหมินทร์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๓.

คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: อ.เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๒.

จริญ ตันมหาพน. เลประเพณีชายทะเล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธารนิวก้าว, ๒๕๔๗.

ชาย ฉะเชิงเทรา. พิธีกรรมทางศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หอสมุดกลาง, ๒๕๔๑.

ชุลีพร สุชีราภรณ์. ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทยล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๔.

ธีรา นันโท. การตายและพิธีทำบุญศพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พวงแก้ว, ๒๕๔๓.

น. ณ ปากน้ำ. ประเพณีไทยต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปณโย, สถิต ศิลปะชัย. เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗.

พูนพิศมัย ดิสกุล ม.จ., **ประเพณีพิธีไทย** กรุงเทพมหานคร: เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๑๗.

มณี พะยอมยงค์. **เครื่องสักการะในล้านนา**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

_____ . **ประเพณี ๑๒ เดือน ล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ-
มกราคม: สิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต, พ.ศ. ๒๕๔๖.

สีมา อนุรักษ. **มรดกคนอีสาน**. อุตรธานี: พิมพ์ที่ หจก. ซีแอนด์เอน, ๒๕๕๐.

อานนท์ อากาศิรม. **สังคม วัฒนธรรม ประเพณีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.